

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Β΄. - ΤΕΥΧΟΣ ΙΒ΄.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1880

Οὐκ ἔστι περὶ δέου ἂν θεοτίμου ἀνθρώπου
βουλευσάτω ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οικείων. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1880

Θ Δ Π Γ Ι Α Ι

ΔΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑΙ

ΥΠΟ Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ.

Πρὸς τοὺς Διδασκάλους.

Τὸ παρὸν βιβλίον συνετάχθη κυρίως ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς διδασκαλίαν ἐν τοῖς παιδευτηρίοις, τὰ ὅποια μεταχειρίζονται ἤδη τοὺς ἀδρᾶ δαπάνη τοῦ φιλογενεστάτου κ. Στεφάνου Ζαφειροπούλου ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου ἐκδοθέντας γεωγραφικοὺς πίνακας. Διὰ τοῦτο, κατεβλήθη πᾶσα φροντίς ὅπως τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τούτῳ μὴ διαφέρωσι κατ' οὐδὲν τῶν ἐν τοῖς πίναξιν ἐκείνοις ἀναγεγραμμένων. Καὶ ἄλλως δὲ κατεβλήθη πᾶσα προσπάθεια, ὥστε νὰ συνᾶδῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὸ ἐγχειρίδιον πρὸς τε τὰ νεώτατα τῶν κατὰ τὴν Δύσιν ἐκδιδομένων ὁμοίων βιβλίων, τὰ ὅποια ὡς εἰκὸς βασίζονται ἐπὶ τῶν νεωτάτων παιδαγωγικῶν ἀρχῶν καὶ πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν πράγματα. Ἄλλ' οἶονδ' ἂν ποτε καὶ ἂν ἦνε τὸ βιβλιάριον, σπεύδομεν εὐθύς ἀμέσως νὰ δηλώσωμεν τοῖς διδασκάλοις ὅτι καὶ εἰς ἄλλα μὲν μαθήματα, μάλιστα δὲ εἰς τὴν γεωγραφίαν κυριώτατον προκοπῆς καὶ προόδου στοιχεῖον εἶνε ἡ διὰ ζώσης διδασκαλία, ἥτις καὶ μόνη δίδει ἀληθῶς πνεῦμα ζωῆς εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ συντελεῖ εἰς τὸ ἀναπτύξῃ τὰς λογικὰς αὐτῶν δυνάμεις καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς δυνατοὺς νὰ κατανοῶσι καὶ τὸ δὴ λεγόμενον νὰ χωνεύσωσι τὰ διδασκόμενα, ὅχι δὲ μόνον ψιττακωδῶς καὶ ἀσυνειδήτως νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν ὡσπερ κύμβαλα ἀλαλάζοντα τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου τὸ κείμενον.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆ ὁ ἀληθὴς διδάσκαλος ὅτι καὶ τῆς γεωγραφίας τὸ μάθημα διπλοῦν προτίθεται σκοπὸν ἢ μᾶλλον ὅτι καὶ τοῦτο τὸ μάθημα ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα εἶνε σκοπὸς ἅμα καὶ μέσον. Καὶ εἶνε μὲν σκοπὸς, διότι ἡ γεωγραφία διδάσκει πράγματα ἀναγκαιότατα, τῆς πρώτης οὕτως εἰπεῖν ἀνάγκης καὶ ἀναπόφευκτα εἰς πάντα ἄνθρωπον καὶ τῆς ἐλαχίστης τυχόντα παιδεύσεως, ἀνεξαρτήτως τοῦ φύλου ἢ τῆς κοινωνικῆς τάξεως, εἶνε δὲ μέσον, διότι καὶ ἡ γεωγραφία ὀρθῶς καὶ ὡς δεῖ διδασκόμενη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀξιολογώτατον παιδαγωγικὸν ὄργανον πρὸς μόρφωσιν τῆς τῶν παιδῶν καρδίας. «Πρὸς τοῦτο, γράφει ὁ κύριος Α.

Σπαθάκης ἐν τῷ Ἀθηναίῳ, ἀπαιτεῖται ὅπως ἡ γεωγραφικὴ διδασκαλία μὴ ᾖ ὀρμαθὸς ξηρῶν τοπικῶν ὀνομάτων, μηδὲ σκελετὸς ἄνευ σαρκὸς καὶ αἵματος, ἀλλ' οὐσία λιπαρὰ καὶ ζωηρὰ μετὰ ζωηρότητος καὶ σαφηνείας μεταδιδομένη. Ὁ διδάσκαλος τῆς γεωγραφίας, ἀκολουθῶν πιστῶς τὴν παιδαγωγικὴν ἀρχὴν, καθ' ἣν ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ χωρῆ ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ μὴ αἰσθητὰ, ὀφείλει νὰ δεικνύῃ εἰς τοὺς παῖδας κατ' ἀρχὰς μὲν τοὺς τόπους, τοὺς περιβάλλοντας αὐτοὺς τοὺς παῖδας, εἶτα δὲ τοὺς τόπους τοὺς πέριξ αὐτῶν κειμένους, ἀκολουθῶν τὰ μέρη τὰ γειτνιαζόντα εἰς τὴν κώμην αὐτῶν, εἰς τὸν δῆμον, εἰς τὴν ἐπαρχίαν, εἰς τὸν νομὸν, εἰς τὸ ἔθνος· οὕτω δὲ χωρῶν περαιτέρω καὶ εὐρύνων τὸν γεωγραφικὸν κύκλον ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νὰ περιλάβῃ ἅπασαν τὴν γῆν. Ὁ διδάσκαλος τῆς γεωγραφίας, περιάγων τὴν διάνοιαν τῶν παιδῶν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς γῆς, δύναται νὰ πλουτίσῃ αὐτὴν διὰ πλείστων καὶ ποικίλων γνώσεων καὶ νὰ κατατέρψῃ καὶ διαπλάσῃ τὴν καρδίαν αὐτῶν δι' ὠραιοτάτων, θαυμασιωτάτων καὶ περιεργοτάτων ἀντικειμένων . . . . Ἡ τοπογραφία, συνδυαζομένη μετὰ τῆς περιγραφῆς τῶν ἐν τῷ τόπῳ κατοικούντων ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀξιοσημειώτων γεγονότων, ἀνυψοῖ μὲν τὴν διάνοιαν τοῦ μαθητοῦ, καταθέλγει δὲ καὶ συγκινεῖ τὴν καρδίαν αὐτοῦ θαυμασιώτατα. Καὶ τῷ ὄντι, τίνος ἡ διάνοια δὲν ἀνυψοῦται καὶ ἡ καρδία δὲν συγκινεῖται, ὅταν βλέπῃ καὶ ἀκούῃ ὅτι ἐνταῦθα κεῖται ὁ Μαραθῶν ἢ ἡ Σαλαμίς, ἐνθα οἱ Ἕλληνες κατέθραυσαν τὰ στίφη τῶν βαρβάρων καὶ ἠλευθέρωσαν ἑαυτούς τε καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη· ἐκεῖ κεῖται ἡ Ἀκαδημία, ἐν ἣ ἐδίδαξεν ὁ Πλάτων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τὴν περὶ ὑψίστων ἰδεῶν διδασκαλίαν· ἐνταῦθα περιώδευσεν ὁ φιλόξενος Ἀβραὰμ κλ.»

Ἄλλ' εἶνε δυνατόν τὸ μικρὸν ἐγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον ὁ μεγάλης τιμῆς καὶ ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης ἄξιος Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἠθέλησε χάριν τῶν δημοτικῶν σχολείων νὰ ἐκδώσῃ, νὰ περιλαμβάνῃ ἐν τῷ σμικροτάτῳ του ὄγκῳ πάσας τὰς ποικιλωτάτας ταύτας καὶ ἐξόχως μορφωτικὰς γνώσεις; Ὅχι βέβαια· διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐλέγομεν ἀρχόμενοι ὅτι καὶ ἄριστον ἂν ᾖ τὸ ἐγχειρίδιον οὐδὲν ὠφελεῖ ἂν δὲν τὸ ἀναπτύσῃ ἢ ζωντανῆ διδασκαλία. Τί λοιπὸν χρειάζεται; Χρειάζεται νὰ ἀναγινώσκῃ πληρέστερα βιβλία ὁ διδάσκαλος καὶ μάλιστα περιηγήσει καὶ ἀφ' οὗ αὐτὸς θησαυρίσῃ γνώσεις χρειάζεται νὰ ἔχῃ τὴν ἀπαιτουμένην κρίσιν ἵνα διαγνώσῃ τίνα πρέπει νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς μαθητὰς του καὶ τίνα νὰ ἀφήσῃ, νὰ γινώσκῃ δὲ καὶ τὴν πρέπουσαν μέθοδον ἵνα εὐχερῶς ὀδηγῆται εἰς τὸ πῶς νὰ τὰ εἴπῃ· διότι ἀληθῶς πολὺ δίκαιον εἶχεν ὁ εἰπὼν ὅτι πρέπει ὁ διδάσκαλος διὰ νὰ διδάξῃ ἐν νὰ ἡξεύρῃ δέκα.

Ἄς προσπαθήσῃ ἔπειτα ὁ διδάσκαλος νὰ θέσῃ καλὰς βάσεις κάμνων ἐντελῶς καταληπτὸν καὶ ὀλοφάνερον εἰς τοὺς μαθητὰς του τί πρᾶγμα εἶνε ἡ γεωγραφία καὶ τί διδάσκει, ὄχι ἐπαναλαμβάνων μηχανικῶς ξηροὺς ὀρισμοὺς, ἀλλ' ἀπλούστερα λέγων καὶ σαφέστερα, διὰ πλειοτέρων λέξεων, διὰ παραδειγμάτων ἄλλων, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ διὰ παραβολῶν, παραβάλλων λ. χ. τὴν περιγραφὴν τῆς γῆς πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ δωματίου τῶν παραδόσεων καὶ ἄλλα τοιαῦτα μηχανώμενος ἵνα γείνη κύριος τοῦ πνεύματος τῶν παιδῶν.

Καθ' ὅμοιον τρόπον πρέπει νὰ ἐπιμένῃ ὁ διδάσκαλος πάντοτε εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ βάσεις τοῦ μαθήματος. Διὰ νὰ μάθῃ φερ' εἰπεῖν τὸ παιδίον τί ἐστὶν ἀνατολή, δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία, πρέπει πολὺ καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ν' ἀσκηθῇ εἰς τὸ νὰ εὕρισκῃ τὰ τέσσαρα σημεῖα ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ πίνακος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ φύσει καὶ νὰ διακρίνῃ ὀπωσοῦν τὰς κλιματικὰς διαφορὰς, αἵτινες διαστέλλουσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰ τέσσαρα ταῦτα σημεῖα. Ἐπειτα πρέπει βαθμηδὸν νὰ γείνη καλῶς καταληπτὸν εἰς τὸ παιδίον τί ἐστὶ πίναξ κατὰ τί ὁ πίναξ διαφέρει τῆς ζωγραφίας, πόσον ὁ πίναξ εἶνε μικρότερος τῆς πραγματικῆς ἐκτάσεως καὶ ταῦτα εἰ δυνατόν διὰ παραβολῶν καὶ παραδειγμάτων. Ὅταν μάλιστα ὁ λόγος ἦνε περὶ τοῦ χωρίου, τῆς πόλεως, τῆς ἐπαρχίας, ἔνθα εἶνε ἰδρυμένον τὸ σχολεῖον, καὶ ἔνθα, φυσικὰ, εἶνε ἡ πατρίς ἡ ἰδιαιτέρα τῶν πλείστων τοῦλάχιστον μαθητῶν, πρέπει ἐξάπαντος ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκτείνηται καὶ νὰ μὴ περιορίζεται μόνον εἰς ὅσα λέγει τὸ ἐξ ἀνάγκης περιορισμένον ἐγχειρίδιον, διότι ἀδύνατον θὰ ἦτο τὸ βιβλίον εἰς πάντας τῆς Ἑλλάδος τοὺς τόπους νὰ δώσῃ παρομοίαν ἐκτασιν. Δὲν πρέπει δὲ ὁ διδάσκαλος νὰ λησμονῇ ὅτι ἂν δὲν συνειθίσωσιν οἱ μαθηταὶ του νὰ εὕρισκωσι τέρψιν μελετῶντες τὰ κατὰ τὴν γεωγραφίαν τοῦ τόπου, ἔνθα τὸ πρῶτον εἶδον τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τῆς γῆς, ἧτις κρύπτει τὰ ὀστᾶ τῶν πατέρων των καὶ ἧτις διὰ τοῦ αἵματός των ἐποτίσθη, οὐδέποτε βέβαια θ' ἀγαπήσωσι τῆς Σουηδίας τὰς ἀκτὰς ἢ τὰ ὄρη τῆς Ἑλβετίας. Δὲν εἶνε δὲ, νομίζω, ὅλως ἔξω τοῦ σκοπομένου ἂν ἀναφέρω ὅτι ἐκ τῶν κυριωτάτων μελημάτων τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ ἦνε τὸ νὰ ἐνσταλάξῃ εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν παιδῶν καρδίας τῆς φιλοπατρίας τὸ αἶσθημα, φιλοπατρίας πεφωτισμένης καὶ λελογισμένης καὶ οὐχὶ παραφόρου καὶ τυφλῆς καὶ μὴ ἀνοιγούσης τὰ ὄμματα εἰς τὸ νὰ ἴδῃ τὰς ἡμετέρας ἐλλείψεις καὶ τὰ καλὰ τῶν ξένων ἐθνῶν.

Ὅ,τι δ' ἀνωτέρω εἶπομεν περὶ τοῦ πίνακος τοῦ γεωγραφικοῦ, ὅτι δῆλα δὴ πρέπει ὁ μαθητὴς νὰ κατανοήσῃ καλῶς τὴν σημασίαν του, τοῦτ' αὐτὸ λέγομεν καὶ περὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἄλλων γεωγραφικῶν ὀργάνων, δι'

ἐκεῖνα τοῦλάχιστον τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ηὐτύχησαν νὰ ἔχωσι τοιαῦτα πράγματα πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς διδασκαλίας. Ἄν δὲ αἱ δυνάμεις τῶν μαθητῶν ἐπιτρέπωσι, δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ εἴπῃ καὶ τινα, ἀποφεύγων ὅσον τὸ δυνατόν τὰς ἀφηρημένας θεωρίας καὶ τὰ φύσει εἰς τοὺς παῖδας ἀκατάληπτα πράγματα, περὶ τοῦ ἰσημερινοῦ, τῶν μεσημβρινῶν καὶ τῶν ἄλλων νοητῶν κύκλων, διδάσκων τὴν σημασίαν αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς οἱ γεωγράφοι τοὺς ἐπενόησαν.

Πρὸ παντὸς ἄλλου ὅμως τοῦτο κυρίως πρέπει νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ διδάσκαλοι, ὅτι πρῶτιστον βοήθημα εἰς τὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας δὲν πρέπει νὰ ᾔηγε τὸ βιβλίον, ἀλλ' ὁ γεωγραφικὸς πίναξ, ὁ χάρτης. «Εἶνε κοινῶς ἀποδεκτὸν τὰ νῦν, λέγει δόκιμος Γάλλος παιδαγωγός,¹ ὅτι γεωγραφία ἄνευ πινάκων δὲν μανθάνεται. Τὸν πίνακα δὲ πρέπει νὰ τὸν θεωρῇ ὁ μαθητὴς ὡς βοήθημα εἰς τὸ νὰ μάθῃ τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ διαλαμβανόμενα, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς τὸ κύριον τῆς μελέτης αὐτοῦ ὑποκείμενον καὶ ἐκεῖνον πρέπει νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν μνήμην του. Δὲν ἀρκεῖ δὲ νὰ ἐνθυμῆται τὰ ὀνόματα τῶν τόπων τὰ ἀναγεγραμμένα ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἀλλὰ καὶ τὴν θέσιν τῶν τόπων, τὴν σχετικὴν τῶν διαφόρων χωρῶν ἢ πόλεων τοποθεσίαν, αὐτὴν τέλος τὴν εἰκόνα καὶ τὸ διάγραμμα τῶν χωρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πίναξ εἶνε τὸ κύριον τῆς γεωγραφικῆς διδασκαλίας ὄργανον, φανερόν γίνεται ὅτι πρέπει πρῶτον ὁ μαθητὴς νὰ συνειθίσῃ εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζηται τὸν πίνακα, εἰς τοῦτο δ' εὐχερῶς θὰ συνειθίσῃ ἂν διδαχθῇ ἀπὸ ἀπλουστέρων πινάκων νὰ προβαίνη εἰς τοὺς περιπλοκωτέρους καὶ τελειότερους. Πρὸς τούτοις πρέπει ἀπὸ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος καὶ τῶν πλησιεστέρων αὐτῇ χωρῶν ν' ἀρχίζῃ ἡ διδασκαλία, διότι ἐκεῖνα εἶνε καὶ πλειοτέρα ἀνάγκη ταχύτερον νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς ὡς μᾶλλον ἐνδιαφέροντα καὶ διότι στενὸς εἶνε ὁ χρόνος τῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ διδασκαλίας. Ὅθεν τριπλοῦς εἶνε ὁ ἐπιδιωκτέος σκοπὸς εἰς τὰ πρῶτα τῆς γεωγραφίας μαθήματα, ἧτοι· α') νὰ κατανοήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὸ παιδίον τί ἐστὶ πίναξ καὶ πῶς πρέπει νὰ μεταχειρίζηται τὸν πίνακα, β') νὰ λάβῃ ὡς οἶόν τε καθαρὰν ἔννοιαν τῶν γεωγραφικῶν ὄρων, γ') νὰ γνωρίσῃ ὅσον ἐνδέχεται ἀκριβέστερον τὸν τόπον, ἐνθα κατοικεῖ καὶ τοὺς αὐτῷ πλησιοχώρους. Ταῦτα δὲ θὰ γίνωνται κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν.

¹ Charbonneau Cours théorique et pratique de pédagogie σελ. 356 κ. ἐξ. Ἄς ἴδωσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι καὶ τὸ ὑπὸ Χ. Καρμίτση φυλλάδιον Διδασκαλία τῆς γεωγραφίας ἐν Ἀθήναις 1878.

(ἔπεται τὸ τέλος.)